

Міністерство освіти і науки України
Прикарпатський національний університет
імені Василя Стефаника
Кафедра світової літератури
і порівняльного літературознавства

Тамара Ткачук

ІСТОРІЯ ЗАРУБІЖНОЇ ЛІТЕРАТУРИ ХІХ СТОЛІТТЯ.

РОМАНТИЗМ

Методичні рекомендації до практичних занять

Івано-Франківськ
«Симфонія форте»
2024

УДК 821:7.035: 371.214.114

ББК 83.3 (0)5

Т 48

*Надруковано за ухвалою Вченої Ради Прикарпатського
національного університету імені Василя Стефаника,
протокол № 6 від 25 лютого 2015 року*

Рецензенти:

І. В. Козлик – доктор філологічних наук, професор, завідувач кафедри світової літератури Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника

О.М.Солецький – доктор філологічних наук, професор кафедри української літератури

Ткачук Т. О.

Т 48 Історія зарубіжної літератури ХІХ століття. Романтизм. Методичні рекомендації до практичних занять. Вид.2-ге., доповнене. / Т. О. Ткачук. Івано-Франківськ : Симфонія форте, 2024. 58 с.

Пропонується система практичних занять та навчально-методичний коментар до них з курсу зарубіжної літератури ХІХ ст. для студентів Інституту філології, факультету романо-германської філології та усіх, хто цікавиться світовою літературою. У методичному посібнику розроблено питання для самостійної роботи студентів, програмові вимоги, комплексні контрольні завдання, навчальні контролюючі тести, словник літературознавчих термінів, список літератури і джерел.

УДК 821:7.035: 371.214.114

ББК 83.3 (0)5

Підп. до друку 03.03.2014. Формат 60x84/16.

Папір офс. Друк різнографічний. Гарн. Times New Roman.

Умовн. др. арк. 3,36. Наклад 100.

Видавець та виготівник «Симфонія форте»

76019, м. Івано-Франківськ, вул. Крайківського, 2, тел. (0342) 77-98-92

Свідцтво про внесення суб'єкта видавничої справи до державного реєстру видавців та виготівників видавничої продукції: серія ДК № 3312 від 12.11.2008 р.

© Ткачук Т.О., 2024

© Прикарпатський національний університет
імені Василя Стефаника, 2024

ЗМІСТ

Вступ. Мета і завдання курсу	4
Романтизм як літературний напрям і рух. Течії романтизму	7
Тема 1. Німецький романтизм	19
Тема 2. Реалізація ідей Єнської школи німецького романтизму в новелах «Білявий Екберт» і «Бокал» Л. Тіка	21
Тема 3. Романтичне «двосвіття» у творчості Е. Т. А. Гофмана: у повісті-казці «Малюк-Цахес на прізвисько Циннобер», новелі «Золотий горнець» та романі «Житейська філософія kota Мурра»	22
Тема 4. Особливості французького романтизму. Творчість В. Гюго	25
Тема 5-6. Естетичні основи англійського романтизму. Творчість Дж. Байрона	28
Тема 7. Романтичний історичний роман Вальтера Скотта «Айвенго»	31
Тема 8. Національні особливості польського романтизму. Творчість А. Міцкевича і Ю. Словацького	32
Тема 9. Американський романтизм. Творчість Е. А. По	36
Зміст самостійної роботи студентів	38
Програмові вимоги з курсу	40
Рекомендована література	42
Тестові завдання для самоперевірки	47
Словник літературознавчих термінів	51

ВСТУП

Курс «Історія зарубіжної літератури XIX ст. Романтизм» покликаний допомогти студентській молоді долучитися до культурної скарбниці людства, збагатити їхній духовний світ знаннями із зарубіжної літератури, залучити молодь до загальнолюдських цінностей, сформувати естетичні смаки, високу загальну і читацьку культуру. «Історія зарубіжної літератури» є однією з ключових дисциплін освітньо-професійних програм на полоністиці та на факультеті іноземних мов. Запропоноване видання є однією зі спроб забезпечити студентів інформативним та довідковим матеріалом, необхідним для більш ефективної та раціональної їхньої підготовки до практичних занять, заліків, іспитів, а також для написання курсових, дипломних та магістерських робіт.

Методичні рекомендації охоплюють один період історії зарубіжної літератури – романтизм. Для обговорень пропонуються ключові проблеми з історії, теорії літератури, а також компаративістики, які найбільш повно відображають динаміку та логіку світового літературного процесу. Перевага надається аналітичному підходові до вивчення тих чи інших літературних явищ (напрямів, жанрів, стилів, постатей) над оглядовим, що значно активізує думку студента, спонукає до самостійного мислення. Необхідною умовою засвоєння літератури є передусім вдумливе читання твору, оскільки жодний підручник не замінить безпосереднього знайомства з ним, тому важливе місце у рекомендаціях займають питання аналізу художнього тексту. До кожної теми пропонується перелік завдань для самостійної роботи студента.

Для зручності огляд наукової, методичної та художньої літератури подається після кожної теми. Розділ завершується переліком програмових вимог до курсу, а також тестовими завданнями для самоперевірки.

Мета і завдання навчальної дисципліни

Мета. Ознайомити студентів із особливостями літературної епохи романтизму, вказавши на новаторство, основні тенденції його розвитку в Європейських країнах та США. Розвивати естетичні смаки, навчати вмінню аналізувати художній твір, аналітизму, відшукувати спільні та відмінні риси у романтичних творах.

Дати уявлення про закономірності літературного розвитку від доби античності до поч. ХІХ ст.

Дати поглиблений аналіз найвидатніших творів світової літератури ХІХ ст., особливу «вагу приділити творам, які входять до шкільної програми та програми інших середніх навчальних закладів.

Під час викладання курсу враховувати специфіку фахової підготовки студентів Інституту філології й факультету романо-германської філології, розширити їхню літературну освіту, поглибити розуміння художнього слова, звернути особливу увагу на компаративний аспект викладання літератури; враховуючи специфіку заочної форми навчання, звернути особливу увагу на міжпредметні зв'язки і самостійне опрацювання студентами історико-літературного матеріалу.

У процесі вивчення курсу виявити українсько-зарубіжні зв'язки на рівні тематики, мотивів, образів.

Надавати інформацію про переклади творів зарубіжних письменників українською мовою.

Завдання. Дати студентам літературну освіту, сформувати навички самостійної роботи, вміння аналізувати складні літературні явища, дослідити творчу лабораторію письменника, випрацювати науковий і методичний підходи у вивченні художньої структури творів різних жанрово-видових форм.

Зміст і принципи побудови навчального процесу передбачають: читання лекцій, проведення практичних занять, індивідуальних занять (співбесіди за прочитаними текстами), керівництво самостійною роботою (у процесі самостійної роботи студенти знайомляться з визначеними художніми текстами, а також критичною літературою, виконують завдання з аналізу художнього

тексту). Під час викладання курсу здійснюються міжпредметні зв'язки із країнознавством, історією культури, філософськими, педагогічними, політологічними ідеями різних епох і народів.

Студенти повинні **оволодіти** навичками аналізу художніх текстів, розуміти особливості художньої мови різних епох, вміти віднаходити риси романтизму в творчості письменників; **знати** художню природу жанрів і стилів, **уміти** застосовувати інші літературознавчі терміни і поняття в аналізі художніх явищ.

Вимоги до знань та вмінь:

Студенти повинні знати:

- основні етапи розвитку світової літератури до XIX ст.;
- особливості творчого шляху найвизначніших майстрів слова XIXст., їхній внесок у розвиток світової літератури;
- принципи й методи аналізу художнього тексту;
- провідні тенденції розвитку світової літератури XIX ст.
- часові, просторові обрії та основні періоди розвитку літератури;
- особливості образного мислення, характерного для різних періодів та їхні прояви у художніх творах;
- літературно-художній контекст минулого, що забезпечує входження в сучасне літературне життя.

Студенти повинні:

- орієнтуватись у світовому літературному процесі;
- визначати основні риси романтизму та його відмінності від попереднього та наступного літературних напрямів;
- визначати основні традиції та новаторство митців, творчість яких вивчається згідно програмових вимог;
- здійснювати аналіз художнього твору на імагологічному, жанрово-композиційному рівнях;
- аналізувати художні тексти, розглядаючи їх як культурний універсум.

Романтизм як літературний напрям і рух

Індивідуальність поета стала найвищою властю...

поезія сталась вітхненням, ясновидінням,

чимсь божеським і безсмертним.

І. Франко

Завдання 1. Ознайомтеся із загальною інформацією про період «Романтизму» і створіть схему.дайте відповіді на запитання.

Епоха Просвітництва найбільшим своїм здобутком вважала відкриття «людини мислячої», мірилом людяності якої є розум, здатність мислити, бажання пізнати таємниці землі та неба, то чи не найбільшим здобутком нового літературного напрямку – романтизму – стало відкриття «внутрішньої людини», природу якої визначає не стільки її інтелект, скільки багатство та глибина її душі. Саме в такому розумінні говорив про літературу початку ХІХ ст. французький письменник-романтик Віктор Гюго, стверджуючи пріоритет людської душі перед інтелектом, хоча б і спрямованим у небесні вершини: «Є видовище прекрасніше, ніж небо: глибина людської душі!» Лише поет, на думку романтиків, по-справжньому здатен осягнути світ і серце людської душі, глибини людського духу, і саме тому, за висловом І. Франка, особа поета набуває в літературі романтизму виняткової ваги – духовного лідера і поводиря нації, а твори його сприймаються як вище, божественне одкровення.

Історичні передумови. Романтизм – це літературний напрям, що виник наприкінці ХVІІІ ст. й існував у літературах Європи й Америки у першій половині ХІХ ст. Саме слово романтизм є похідним від назв двох середньовічних жанрів – «романсу» (лірична та героїчна іспанська пісня) та «роману» (епічна поема про лицарів), які, на відміну від класичних (пізньоантичних), писалися не латиною, а однією з романських мов і, крім того, спиралися не стільки на історичні, скільки на вигадані події. Пізніше, починаючи з ХVІІ–ХVІІІ ст., під романтичним стали розуміти все дивовижне, незвичайне, таємниче, фантастичне. Наприкінці ХVІІІ ст. німецькі

теоретики мистецтва брати Шлегелі протиставили романтичне класичному, звідки, у свою чергу, виникло протиставлення романтизму та класицизму. Саме в боротьбі з класицизмом, на ґрунті заперечення його основних ідейних та художніх засад, визначаються теоретичні принципи романтизму як літературного напрямку, формуються його ідеологія та естетика.

Історичним підґрунтям романтизму стала негативна реакція широких кіл громадськості на ті історичні події, які відбувалися в Європі після Великої Французької революції, а саме – загарбницькі наполеонівські війни, загострення політичних відносин між європейськими державами та зростання їх імперських амбіцій, хвиля національно-визвольних повстань, придушених і потоплених у ріках крові, нарешті, ствердження нових – буржуазних – соціально-економічних відносин, які, замість побудови обіцяного ідеологами Просвітництва царства розуму та справедливості, лише поглиблювали соціальну нерівність, посилювали матеріальне та духовне закріпачення людської особистості. Із пошуку нових ідеалів суспільного та духовного розвитку європейської цивілізації, які б стали гідною альтернативою ідеям Просвітництва, що себе не виправдали, і починають складатися ідейні концепції та художні явища, які стануть основою для формування нового літературного напрямку – романтизму.

Окремі ідейні передумови романтизму можна відшукати вже в естетиці сентименталізму. Так, письменники-сентименталісти першими звернули увагу на внутрішній, емоційний світ людини, першими спробували у художній формі дослідити почуття людини. Важливе значення мала для романтизму і концепція людини, яку висунув один із фундаторів сентименталізму – Жан-Жак Руссо, а саме відмова від переважно раціоналістичного розуміння людської природи, перенесення акценту з розуму на почуття, на «серце». Ж.-Ж. Руссо був і одним із перших, хто почав користуватися означенням «романтичний», зокрема для опису дивовижної краси швейцарської природи. Внутрішній зв'язок романтичного та сентиментального усвідомлювали і самі романтики. Фрідріх Шлегель, наприклад, зазначав, що «романтичним є саме те, що

створює сентиментальний зміст за допомогою фантастичної форми».

Європейський романтизм. Як літературний напрям романтизм виникає наприкінці XVIII ст. відразу в кількох країнах Європи. Майже одночасно з естетичними маніфестами і трактатами, що знаменували народження романтизму, виступили так звані єнські романтики – в Німеччині, Франсуа Рене де Шатобріан та Анна Луїза Жермена де Сталь – у Франції, представники «озерної школи» – в Англії.

У розвитку романтизму виділяють три історичні етапи: перший – ранній романтизм, кінець XVIII – початок XIX ст.; другий – зрілий романтизм, 20-ті–40-ві роки XIX ст., третій – пізній романтизм, після європейських революцій 1848 р.

В основі романтизму – глибинний і потужний духовний рух, спільні світоглядні структури, принципи й моделі мислення, які поширювалися на різні сфери духовно-практичної діяльності людини (Наливайко Д., Шахова К.)

Найбільш потужний розвиток романтизм мав у німецькій (брати Я. та В. Грімм, Е. Т. А. Гофман, Г. Гейне та ін.) та англійській (Дж. Г. Байрон, В. Скотт, П. Б. Шеллі та ін.) літературах, значного розповсюдження він набув у Франції (Жорж Санд, А. Дюма-батько, В. Гюго, П. Меріме та ін.), США (Ф. Купер, Е. По, Г. В. Лонгфелло, Г. Бічер-Стоу та ін.), західно- та східнослов'янських країнах – Польщі (А. Міцкевич, Ю. Словацький, З. Красінський та ін.), Україні (Л. Боровиковський, А. Метлинський, М. Шашкевич, І. Вагилевич, Я. Головацький, Т. Шевченко та ін.).

Інтерес до романтизму, що згаснув наприкінці 40-х років XIX ст., буде відроджений в європейській літературі на рубежі XIX і XX ст. у вигляді нового літературного напрямку – неоромантизму. Неоромантики заперечуватимуть побутовізм та типовість і спробують відшукати в потоці буденності нетипові, виняткові людські натури, незвичайні чи навіть екстремальні обставини, акцентуватимуть увагу на елементах екзотики, героїчного і трагічного в житті людини, на питаннях самоусвідомлення й

громадської позиції особистості у зв'язку з проблемами етичного вибору та морального обов'язку.

Ідейні засади. Ідеологія романтизму спирається на культ індивідуалізму, на підкреслену, загострену увагу до людської особистості, до психологічних проблем її внутрішнього «Я». *Філософським* підґрунтям цієї ідеології стала німецька ідеалістична філософія (праці Іммануїла Канта, Августа Вільгельма Шлегеля, Фрідріха Вільгельма Шеллінга) і особливо суб'єктивний ідеалізм Йоганна Готліба Фіхте, який проголошував людське «Я» єдиною реальністю, декларував почуття глибокої поваги до сильно вираженої індивідуальності, закликав до необмеженої особистої свободи, часто навіть до нестримуваного свавілля.

У центрі уваги поетів-романтиків не просто людське «Я», його індивідуалізована суть, а особистість, яка протиставляє себе за ознакою своєї осібності всьому іншому світові, особистість, яка в своїй неповторній, яскравій осібності немовби підноситься над сірою масою. Найвищим, класичним взірцем такої сильної і яскраво вираженої особистості на кінець XVIII – початок XIX ст. був Наполеон.

Особистість у творах романтиків розвивається й усвідомлює себе в конфлікті і з Богом, і з суспільством, і з самою собою. Герой романтизму протестує проти суспільних умов, що обмежують його свободу, він – бунтар, революціонер або розбійник. Його душа, як правило, роздвоєна між світом реальності і світом мрій, а його доля найчастіше трагічна. Внутрішню конфліктність і суперечність людського «Я» романтики розглядають не через її раціональну сферу, як просвітителі-класицисти, а через сферу почуттів. Сприйняти розумом великий світ природи і місце людини в ньому, з погляду романтиків, було неможливо. Розуму вони не довіряли. Розумом, вважали вони, не можна збагнути і внутрішню природу людини. Цього можна досягти лише через почуття.

Пріоритет почуття, почуттєвої сфери перед розумом, раціональною природою людини дещо зближує романтиків з їхніми попередниками – сентименталістами, але сентименталісти в чуттєвості і чуттєвій сфері намагалися знайти те, що об'єднує всіх людей, наприклад здатність людини до співчуття ближньому, а

романтики, навпаки, шукали в чуттєвому світі людини її особистісно єдине і неповторне, не «ми», а «Я».

Ідеологія, епіцентром якої було гіпертрофоване «Я», загострене відчуття своєї особистості, визначила й основні художні принципи романтизму.

Художні відкриття романтизму. Поетика романтизму протиставила себе поетиці класицизму. Насамперед, романтизм заперечив жорстку нормованість поетики класицизму, встановлену в ній систему канонів і правил та принцип обумовленості жанру і стилю твору його темою. На місце загальнообов'язкової поетики норм і правил класицизму романтики поставили індивідуальну поетику, закони якої встановлювали не загальноприйняті норми і смаки, а сам творець, його особисті уподобання і смаки.

«Нехай вірить поет, – писав Віктор Гюго, – у єдиного Бога або в багатьох богів, у Плутона або в Сатану... або ні в що не вірить; нехай пише прозою або віршами; нехай оселиться в будь-якому сторіччі, в будь-якому кліматі; нехай зараховує себе до стародавніх або нових авторів; нехай музою його буде антична муза або середньовічна фея... Поет вільний. Станьмо на його точку зору та будемо виходити з неї».

Романтики відчутно деформували систему жанрів класицизму. З одного боку, це знайшло свій вияв у тому, що в жанровій системі романтизму на роль провідних висунулись *не епічні, а ліричні і так звані ліро-епічні жанри*, тобто такі, в яких акцент міг переміщуватися з того, про що розповідається, на того, хто розповідає. Зокрема, найулюбленішими **жанрами** романтиків стали поема (поетична повість) та балада. З іншого боку, романтики відчутно деформували самий жанровий принцип літератури: не дотримуючись чистоти жанру, тобто чіткої обумовленості побудови та змісту твору його тематикою (високою, нейтральною або низькою), романтики змішували в межах одного твору ознаки різних жанрів, що на практиці призводило до неможливості дати їхнім творам конкретні й чіткі жанрові визначення. Твори романтиків характеризуються також так званою вільною композицією, яка не підпорядковувалась раціональним вимогам чіткості і ясності в побудові твору. Крім цього, романтики не

дотримувались обмежень, введених класицистами для мовного стилю творів, тобто романтики не визнавали вимоги залежно від «висоти» теми твору вживати в ньому слова високого, низького або нейтрального мовного стилю. У межах одного твору, а інколи й суміжних речень, романтики зміщували ознаки різнопланових мовних стилів, досягаючи цим незвичайних стилістичних ефектів. У цілому ж специфіку мови романтиків визначала настанова на підкреслену індивідуальність уживаного мовного стилю.

Попереднє мистецтво, тобто мистецтво класицизму, романтики сприймали як вимушене, що створювалось за наперед заданими раціональними правилами. У своїй власній творчості романтики орієнтувались не на правила, а на фантазію, уяву, основною вимогою була не відповідність наявній взірцевій схемі, а оригінальність, неповторність, не абстрактність і суха повчальність, а чуттєвість. Звідси – інтерес до народної творчості і тісний зв'язок романтизму з фольклором, який асоціювався з оригінальним, природним (а не штучним), з найбільш життєвим і органічним для людини мистецтвом.

Таким чином, якщо класицисти спирались у своїй творчості на античне мистецтво, яке підносилось ними як найвищий взірець, то романтики подібним найвищим взірцем вважали народне мистецтво. Але й тут були відмінності між романтиками й класицистами. Якщо для класицистів творчість античних майстрів була беззаперечним авторитетом, зразком, який можна було прямо і сліпо наслідувати, то романтики, які не визнавали над собою жодних авторитетів, орієнтувались скоріше на дух, а не на букву народного мистецтва. На практиці це означало, що про ніяке сліпе копіювання творів народного мистецтва не могло бути й мови.

У найпростіших випадках романтики стилізували свої твори під народні, тобто свідомо надавали їм рис схожості з народними. У складніших випадках романтики користувалися фольклором як невичерпним джерелом тем, образів, сюжетів і мовних прийомів, але, користуючись усім цим запозиченим арсеналом художніх засобів, надавали йому у своїх творах принципово нових форм, нового звучання, нової інтерпретації. Конкретно це виявлялось, поперше, в тому, що фольклорному матеріалу, який за своєю

початковою природою міг бути достатньо примітивним і нерозробленим, надавали досить складної, вишуканої художньої форми; по-друге, в тому, що суто фольклорні теми й образи у творчості романтиків вступали в цікаві художні комбінації з темами та образами суто літературного походження.

Підвищений інтерес до фольклору з боку романтиків (зокрема, слов'янських країн) пояснювався також тим, що утвердження романтизму тут відбувалось у період формування та ствердження націй або консолідації прогресивних сил нації навколо патріотичних рухів. Романтиків, інакше кажучи, цікавили не тільки особистісні і загальнолюдські духовні засади власного «Я», а й специфіка його національного виразу; романтиків цікавила особність «Я» кожної окремо взятої нації.

Пошуки національного виразу зумовили ще одну характерну рису романтичної творчості – історизм. Романтиків дуже цікавили питання рушійних сил, вузлових моментів національної історії, а також ролі сильної особистості в історичних процесах. Зацікавленість історією, особливостями її національних моделей виявлялася в підвищеній увазі романтиків до змалювання національних звичаїв, особливостей поведінки, манери спілкування, національних особливостей вбрання, побуту тощо, тобто суми етнографічних реалій. Ця сума етнографічних реалій, змалювання якої стало майже обов'язковим для романтиків, дістала назву місцевого колориту. Саме романтикам належить честь відкриття нового жанру – історичного роману, заснованого шотландським письменником Вальтером Скоттом.

Романтичний герой. У центрі художнього зображення письменників-романтиків – винятковий характер у виняткових обставинах. Винятковий характер – це нетиповий, непересічний характер, це особистість незвичайна, не схожа на інших людей, навіть «дивна» з погляду її оточення. У такої особистості часто хвороблива уява, вона схильна до містицизму і самопожертви, її поведінка непередбачувана і фатальна, а світовідчуття наскрізь трагічне. Виняткові обставини, в яких діє такий винятковий герой, – це найчастіше ситуації, пов'язані із загрозою для його життя, це вороже або напіввороже людське оточення, яке не розуміє героя,

протистоїть йому, намагається пригнітити його волю, обмежити його свободу. Найчастіше у конфлікті з цим зовнішнім ворожим середовищем герой гине.

Одним з найважливіших здобутків романтизму став *принцип романтичної іронії*, розроблений у працях німецького теоретика мистецтва Фрідріха Шлегеля. *Іронія* – це прихована насмішка, висловлена у формі зовнішнього схвалення. Якщо традиційна іронія використовується для підсилення тих або інших комічних сторін зображуваного, то романтична іронія стає загальним, універсальним принципом осмислення світу, позицією автора, якою він підкреслює недосконалість, суперечливість світу, а відтак і неможливість його вичерпного розуміння та пояснення.

Із романтичною іронією пов'язаний ще один визначальний для поетики романтизму принцип осмислення світу, який дістав назву «світової скорботи». «*Світова скорбота*» – це вищий ступінь розчарування та песимізму, відчаю та безнадії, з якими значна частина письменників-романтиків сприймала дійсність. «Весь світ мені чужий, і я чужий для світу», «Життя для мене – це безмежна пустинь, безплідне й дике узбережжя», – говорить Манфред – один із найромантичніших персонажів, герой однойменного твору Байрона.

Загальна настанова романтичного напрямку на незвичайність, дивовижність, фантастику, на все, що протиставляється буденній, звичайній, сірій реальності, зумовила ще одну характерну рису романтизму – екзотичність його образів і сюжетів. Екзотику романтики шукали або у фантастиці та містиці, або в легендарних сюжетах, яким вони надавали вигляду не менш фантастичного, або, нарешті, у зверненні до національного середовища, яке сприймалося представниками даної нації як екзотичне. Так, загальноприйнятим для романтиків усіх європейських країн стало звернення до східних тем і сюжетів. Типовий сюжет: освічений, цивілізований європеець потрапляє в дике чи напівдикі нецивілізоване оточення, наприклад до циган, на Кавказ або у країни Близького Сходу. Роль подібного екзотичного середовища для таких слов'янських країн, як Польща і Росія, певний час

виконувала й Україна, зокрема історичні її події, пов'язані з козаччиною, а також багатий фольклор українського народу.

Поняття «романтизм» уживається не тільки щодо літературних явищ. Часто воно використовується як синонім поняття «романтика». Наприклад, коли говорять про юнацький романтизм, мають на увазі схильність до ідеалістичного, підкреслено оптимістичного погляду на життя, а також активність життєвої позиції. І все ж особливість романтичного світовідчуття найповніше виявляється саме в мистецтві, насамперед у музиці як самому емоційному з видів мистецтва. Вважаючи, що мистецтво за своєю суттю є синтетичним, романтики закликали творити так, щоб музика могла малювати, розповідати зміст роману або трагедії, щоб поезія користувалася такими формами звукопису, які б звучанням нагадували музичний твір, щоб живопис міг відтворювати образи літератури і т. д.

У жодному з художніх напрямів, що історично передували романтизму, не набули такої концентрованої і виразної форми описи природи та кохання до жінки. Природа в романтиків виходить далеко за межі звичайного опису місця, де відбувається дія, і сама перетворюється на дійову особу. Німецький романтик Вакенродер розрізняв дві мови світу – мову Бога і мову природи. Особливого значення романтики надавали й почуттю кохання. Лише закоханий є зрячим, стверджували вони. З почуттям кохання вони пов'язували глибину духовного змісту особистості. Про кохання писали й раніше, але тільки в романтиків, як справедливо зауважувала Жермена де Сталь, воно стало облагородженим, одухотвореним і здатним до самопожертви. Власне, саме існування людини тепер почало пов'язуватись із життям коханої або коханого. Тому герої багатьох романтичних творів помирають, якщо загинули ті, кого вони кохали.

Не меншу увагу письменники-романтики приділяли у своїх творах обставинам внутрішнього та зовнішнього життя власної особистості, якій часто надавали майже космічного масштабу. «Ким є звичайні люди щодо інших створінь землі, тим є митці – щодо звичайних людей», – писав Фрідріх Шлегель. Тому в творах романтиків біографія головного персонажа часто ставала

облагородженим і прикрашеним віддзеркаленням біографії його автора.

Течії в літературі романтизму.

У романтизмі спостерігаємо спектр течій, крізь призму яких розкривається розмаїтість цього художнього феномена.

1. Ранній романтизм (універсальний романтизм). Розвинувся на першій стадії романтичного руху, наприкінці XVIII у перші роки XIX ст., хоча проявляється і в наступні періоди.

Риси:

- універсалізм;
- прагнення охопити буття в його повноті, дати йому синтезуюче художнє вираження;
- тісний зв'язок із філософією, тяжіння до символу й міфу;
- надії на дійсність, на нерозтрачені можливості.

Представники: Єнський гурток романтиків: брати Август і Фрідріх Шлегелі, Ф. Шеллінг, Й. Фіхте, Ф. Шлейєрмахер, Ріттер і Стефенс; Ф. Гельдерлін, В. Блейк, С. Кольридж, американський трансценденталізм, Ф. Тютчев і любовудри в російській літературі, Е. Кіне, П. Леру, пізня поезія В. Гюго – у французькій літературі.

2. Народно-фольклорний романтизм (поч. XIX ст.)

Риси:

- зорієнтованість на фольклор і народно-поетичне художнє мислення, звідки черпаються мотиви, образи, барви, архетипи для творчості;
- дотримання структур народнопоетичного мислення;
- використання «природності» й «органічності» народної поезії;
- неприйняття буржуазної цивілізації;
- прагнення знайти опору в протистоянні буржуазній цивілізації в народному житті, свідомості, мистецтві.

Представники: В. Вордсворт «Ліричні балади» (1798) – в англійській літературі, Гейдельберзька школа романтиків – у німецькій літературі, була втілена у творчості письменників слов'янських літератур XIX ст.

3. «Байронічна» течія – завершене втілення отримала у творчості Дж. Байрона

Риси:

- «ідеалізація заперечення»;

- неприйняття дійсності й глибокий розлад з нею: розчарування, депресія, меланхолія, сплін, «світова скорбота»;
- культ духовного й душевного страждання, без якого не мислиться повноцінна людська особистість;
- протиставлення мрії і життя, ідеалу й дійсності;
- домінування поезики контрасту.

Представники: Дж. Байрон – в Англії, А. де Вінї, А. де Мюссе – у Франції, Г. Гейне і Н. Ленау – у німецькомовних країнах, А. Міцкевич і З. Красінський – у Польщі, Д. Леопарді – в Італії, Х. де Еспронседа – в Іспанії.

4. Гротескно-фантастична течія або Гофманівська

Риси:

- перенесення романтичної фантасмагорії до сфери повсякденного життя, побуту, їхнє переплетіння;
- зображення дійсності у примхливому гротескно-фантастичному освітленні.

Представники: Е. Т. А. Гофман, Е. По в певних аспектах творчості, «Філософські етюди» О. де Бальзака.

5. Утопічна течія

Риси:

- перенесення акценту з критики й заперечення на пошуки «ідеальної правди», на ствердження позитивних тенденцій і цінностей життя;
- відкидання песимізму і «світової скорботи»;
- проповідування оптимістичного погляду на життя та його перспективи;
- заперечення «індивідуалізму сучасної людини» і протиставлення йому героїв, сповнених любові до людей;
- для поезики характерна спрямованість на вираження оптимістичних надій і пророцтв, на ствердження ідеальної правди;
- широке використання риторичних засобів.

Представники: започаткована у першій чверті XIX ст. у творчості В. Годвіна й П. Б. Шеллі, набула значного розвитку в літературі 30-40-х рр., проявляючись у творах В. Гюго, Жорж Санд, Ежена Сю, Г. Гейне, Г. Гервега, Е. Джонса та ін.

6. «Вальтерскотівська» течія.

Риси:

- зосередженість на історичній тематиці, на розробці жанру історичного роману, історичної поеми і драми;
- художнє освоєння суспільно-історичної дійсності й людини;
- сприяння підготовці реалізму.

Представники: Вальтер Скотт, Є. Гребінка, П. Куліш.

Запитання для самоконтролю

1. Назвіть головні історичні передумови виникнення романтизму.
2. Що не влаштувало романтиків в ідеологічних засадах їхніх попередників, представників просвітницького руху?
3. Охарактеризуйте зв'язок між романтизмом і сентименталізмом.
4. Якими були хронологічні межі романтизму?
5. В яких країнах романтизм мав поширення?
6. Проаналізуйте ідеологічні засади, на яких постає романтизм. Що є їх головною, визначальною тезою?
7. Обґрунтуйте головні художні відкриття письменників-романтиків.
8. Чому представники романтизму так високо цінували народнопоетичну творчість?
9. Який новий романний жанр винайшли романтики? На яких художніх засадах він був створений? Хто був його творцем?
10. Якими були основні принципи змалювання людини та світу в творах письменників-романтиків?
11. Як ви розумієте сенс використовуваних письменниками-романтиками принципів романтичної іронії та «світової скорботи»?
12. Назвіть течії романтизму.

Поміркуйте

- Чому письменники-романтики не бажали підпорядковувати свою творчість певним загальноствановленим правилам, як це до них, наприклад, робили представники бароко або класицизму?

Пригадайте

- З поетикою яких літературних напрямів виявляє риси подібності літературний напрям романтизм?
- Що спільного і що відмінного в зображенні людини у представників класицизму, з одного боку, та письменників-романтиків, з іншого боку?

Перевірте свої знання

- Укладіть міні-словничок літературознавчих термінів, які характеризують головні художні відкриття романтизму, і своїми словами дайте коротке визначення кожного з них. Підготуйте доповідь на тему: «Як я розумію сенс художніх пошуків письменників-романтиків».

Подискутуйте

- Чи є місце романтичному в нашому житті? Що асоціюється для вас зі словом «романтика»?

Тема 1. Німецький романтизм

1. Основні риси романтизму. Соціально-історичний ґрунт його розвитку, філософські основи. Романтизм і класицизм.

2. Характерні риси німецького романтизму.

- Періодизація. Зародження романтизму в Німеччині у 80-х роках XVIII ст. у творчості Ф. Шиллера і В. Гете. Пізня творчість Й. В. Гете (1749–1832). Проголошення античного мистецтва як нормативного і зразкового. Елементи романтизму у поетичних циклах поета, об'єднаних заголовком «Західно-східний диван» (1819), «Трилогія пристрасті» (1824). Автобіографічна проза письменника: «Поезія і правда. Із мого життя» (ч. I–III – 1811–1814рр.; ч. IV надрукована посмертно в 1833 р.), «Подорож в Італію», «Роки подорожей Вільгельма Мейстера».

- Романтичний характер другої частини «Фауста» (1833).

3. Основні школи німецького романтизму. Спільні й відмінні ідеї:

- Єнська школа. Світ як творчість. Тип героя-ентузіаста. Мрія, фантазія як засіб досягнення безмежного. Теорія романтичної іронії

Ф. Шлегеля. Філософія суб'єктивного ідеалізму Й. Фіхте. Творчість Новаліса (псевдонім Ф. Гардерберга). Роман «Генріх фон Офтердінген», де вперше автором упроваджено символ блакитної квітки, що стала символом романтизму.

• Гейдельберзький гурток романтиків (А. фон Арнім, К. Brentано, брати Грімм, Ейхендорф). Вивчення фольклору. Поетизація потворного. Збірка «Чарівний ріг хлопця» (1806–1808) А. фон Арніма і К. Brentано. «Дитячі і сімейні казки» Братів Грімм. Якуб Грімм – зачинатель міфологічної школи в літературознавстві. «Германська міфологія» Я. Грімма. Поширення українського фольклору в німецькій літературі: збірки Боденштедта «Слов'янська балалайка» і «Поетична Україна» Вальдбрюля.

5. Творчість Фрідріха Гельдерліна (1770–1843). Поезія, зорієнтована на високий еллінський ідеал, ідея повного оновлення людства, гармонії людини із природою і суспільством, елементи містицизму.

4. Гротескно-фантастичний романтизм у творчості Е. Т. А. Гофмана (1776–1822). Основні етапи творчості письменника. Творчий метод літератора.

Поняття романтичної іронії за Гофманом.

5. Л. Ш. А. де Шаміссо та його лірика. Іронічне ставлення поета до романтичної самотності героя («Чудова історія Петера Шлеміля»).

Завдання для самостійної роботи.

1. Прочитати Новаліса «Фрагменти», Тіка Л. «Любовні пісні німецьких меннезінгерів».
2. Гофман Е. Т. А. «Фантазії в манері Калло», «Житейська філософія Кота Мурра».
3. Виписати прийоми романтизму в другій частині «Фауста» Й. Гете.
4. Вивчити одну поезію (за вибором) Ф. Гельдерліна напам'ять.
5. Виписати визначення повість-казка, роман, новела.

Література:

1. Наливайко Д. Зарубіжна література XIX сторіччя. Доба романтизму: Підручник / Д. Наливайко, К. Шахова. – Тернопіль: Навчальна книга – Богдан, 2001. – 416 с.
2. Шалагінов Б. Б. Німецький романтизм і містичне / Б. Б. Шалагінов // Поетика містичного : кол. моногр. / [упоряд. О. Червінської]. – Чернівці : Чернів. нац. ун-т, 2011.
3. Шалагінов Б. Б. Класики і романтики: Штудії з історії німецької літератури XVIII–XIX століть / Б. Б. Шалагінов. – К.: Видавничий дім «Києво-Могилянська академія», 2013.
4. Шамрай А. П. Ернст Теодор Амадей Гофман. Життя і творчість / А. П. Шамрай. – К., 1969.
5. Федоров Ф. П. Эстетические взгляды Э. Т. А. Гофмана. – Рига, 1972.

Тема 2. Реалізація ідей Єнської школи німецького романтизму в новелах «Білявий Екберт» і «Бокал» Л. Тіка.

1. Образна система новели «Білявий Екберт». Взаємоперетворення образів.
2. Якою є роль проблеми самотності в новелі «Білявий Екберт» Л. Тіка? Тип героя-«егоїста».
3. Трансформація «містичного» в новелі «Бокал». Роль романтичної іронії.
4. Особливості хронотопу (простору і часу) в новелах.
5. Символічні образи у творах. Тема золота в новелах.

Завдання для самостійної роботи.

1. Виписати із тексту творів приклади романтичної іронії, часопросторових елементів.
2. Виписати із термінологічних словників визначення літературознавчих термінів «хронотоп», «романтична іронія», «містичне».

Література:

1. Наливайко Д. Зарубіжна література XIX сторіччя. Доба романтизму: Підручник / Д. Наливайко, К. Шахова. – Тернопіль: Навчальна книга – Богдан, 2001. – 416 с.
3. Шалагінов Б.Б. Німецький романтизм і містичне / Б. Б. Шалагінов // Поетика містичного : кол. моногр. / [упоряд. О. Червінської]. – Чернівці : Чернів. нац. ун-т, 2011.
4. Шалагінов Б. Б. Класики і романтики: Штудії з історії німецької літератури XVIII–XIX століть / Б. Б. Шалагінов. – К.: Видавничий дім «Києво-Могилянська академія», 2013.

Тема 3. Романтичне «двосвіття» у творчості Е. Т. А. Гофмана: у повісті-казці «Малюк-Цахес на прізвисько Циннобер», новелі «Золотий горнець» та романі «Житейська філософія кота Мурра»

1. Символічна повість, повість-казка, новела – основні жанри творчості Е. Т. А. Гофмана.
2. Тематика, проблематика та художні особливості повісті-казки Гофмана “Крихітка Цахес на прізвисько Циннобер”: співвідношення ідеалу та дійсності (ентузіаста та філістери); алегоричний та сатирико-метафоричний зміст твору, алегоричність гротескно-фантастичного образу Цахеса. Специфіка романтизму Гофмана: синтез реальності та нестримної фантазії, контраст високого, прекрасного і заамлено-буденного, потворного. Іронія у творі.
3. Проблема мистецтва та митця у романі Гофмана “Життєва філософія кота Мурра”. Роль двопланової композиції у протиставленні філістерської дійсності світу “привидів та мрій” (роздуми кота Мурра). Філософська сутність образу-символу Крайслера. Скільки світів спостерігається в означених творах Е. Т. А. Гофмана?
  - 3.1. Особливості реального та ідеального світів. Який із світів є більш важливим у кожному із творів.
    - яким є співвідношення світів у прозі Гофмана?
    - роль образів-двійників, подвійних імен;

- форми існування представників міфічного світу в реальності;
  - у яких фрагментах проявляється прозорість меж між світами?
- 3.2. Образ Цахеса, його походження. Функції Цахеса в реальному світі.
- 3.3. Якою є роль Ансельма і Бальтазара у творах? Спільне і відмінне у персонажах. Який образ є втіленням романтичної іронії?
- 3.4. Специфіка образу Кандіди у повісті-казці «Малюк Цахес...». Із якою традицією полемізує Е. Т. А. Гофман?
- 3.5. Історичне і соціальне тло повісті-казки «Малюк Цахес...» та його відображення у творі. Втілення елементів диктатури у способі правління князя Пафнутія в князівстві Керепес (обрізані крила лебедів, знищення кушів троянд, формування суспільних міфів про шкідливість фей). Упровадження деструктивних реформ, які, на перший погляд, видаються прогресивними.
- 3.6. Образи-символи фей. Чому фея Трояндабельверде не була вигнана із князівства Керепес?
- 3.7. У чому полягала особлива загроза постаті Цахеса для суспільства?

Завдання для самостійної роботи.

1. Виписати значення слів «ентузіасти» і «філістери» у розумінні Е. Т. А. Гофмана.
2. Погрупувати героїв творів відповідно до їхнього життєвого кредо.
3. Чи професор Мош Терпін належав до філістерів? Поясніть свою думку?
4. За що був покараний Фабіан?
5. Випишіть приклади «романтичної іронії» у повісті-казці Е. Т. А. Гофмана «Малюк Цахес на прізвисько Циннобер».

Література:

1. Лімборський І. Психологія героя романтизму і новела Гофмана «Золотий горнець» // Всесвітня література та культура в навчальних закладах України. – 2004.– № 7. – С. 43–45.

2. Дишлюк Ю. Сатиричне зображення самозасліплених обивателів. Протистояння героя-ентузіаста // Всесвітня література в середніх навчальних закладах України. – 2002. – № 1. – С. 22–24.
3. Середюк Т. М. Карнавал у Гофмана // Зарубіжна література в навчальних закладах. – 2003. – № 1. – С. 30–35.
4. Крячек Н. Міфологічні витоки художнього світу Гофмана // Зарубіжна література. – 2004. – № 47. – С. 10–12.
5. Шалагінов Б. Е.Т.А. Гофман – митець, візіонер, іронік // Всесвітня література та культура в навчальних закладах України. – 2001. – № 4. – С. 32–35.

Тема 4. Особливості французького романтизму

1. Своєрідність французького романтизму:

- суспільно-історичний чинник та його значення у формуванні романтичних тенденцій у французькій літературі ХІХ ст.;
- вплив просвітницьких ідей;
- поширення «байронічної течії»;
- розвиток соціально-утопічних ідей;
- інтенсивний розвиток реалістичних тенденцій

2. Періодизація. Жанри.

3. Творчість письменників-зачинателів романтизму у Франції:

- Б. Констан;
- Франсуа Рене де Шатобріан. Роман «Начези», «Есе про революції», «Геній християнства», повісті «Атала», «Рене», епопея «Мученики», «Замогильні записки»;
- Жермена де Сталь трактат «Про літературу в її зв'язках з суспільними установами», «Про Німеччину», «Десять років вигнання». Романи «Дельфіна», «Корінна». Жермена де Сталь і Україна;
- пісні Ж.-П. Беранже: «Король Івето», «Супліка породистих собак», «Маркіз де Караба», «Пагінець знатного роду», «Майбуття Франції», «Червоний чоловічок» та ін.;
- «Поетичні медитації» А. де Ламартіна, поеми «Жослен» (1836), «Падіння ангела» (1838), стаття «Доля поезії» (1834);
- А. де Вінї – збірка «Античні й нові поеми», поеми «Доля», «Пляшка в морі», «Світлий дух», «Смерть вовка», історичний роман «Сен-Мар», драма «Чаттертон»;

4. Життєвий і творчий шлях В. Гюго (1802–1885).

- Перша поетична збірка «Оди й різні вірші» (1822), перші романи «Ган Ісландець» (1822) і «Бюг Жаргаль» (1825);
  - Збірка «Оди й балади», у якій оди, провідний жанр класицистичної поезії, об'єднані з баладами, характерним жанром поезії романтичної;
  - Тематика і проблематика збірки «Орієнталії» (1829);
  - **Передмова до драми «Кромвель» (1827)** – естетичний маніфест романтизму. Новаторські ідеї В. Гюго.
  - Романтична драматургія В. Гюго (1827 – 1837): «Кромвель» (1827), «Маріон Делорм», «Ернані» (1830);
- Роль В. Гюго (1802-1885) в утвердженні романтичного мистецтва. Основні засади естетики романтизму (за передмовою до драми “Кромвель” (1827 р.) – маніфест французького романтизму). Які вимоги ставить Гюго перед мистецтвом та митцем на новому етапі розвитку суспільства? Теорія гротеску; поняття драми; розвиток мов.

Роман В. Гюго “Собор Паризької богоматері” як романтичний твір, історія створення роману, історична дійсність у романі. Собор – ідейно-композиційний центр твору. Яким чином доля кожного з героїв роману пов’язана із собором? Архітектура собору та ідея історичного прогресу. Розкрийте зміст понять “це вб’є те”, “ананке”.

Образ Квазімодо. У чому полягає гротесковість образу? В якому стані знаходяться душа й свідомість Квазімодо на початку твору? З яких епізодів можна судити про пробудження свідомості героя? Символічний зміст образу.

Суперечливість образу Клода Фроло (релігія та наука, доброта і жорстокість, жертва й кат). Образ народу.

Драматургія В.Гюго («Ернані», «Король бавиться»). Романістика В.Гюго 60-х років («Знедолені», «Трудівники моря», «Людина, що сміється»). Особливості стилю прози письменника.

Лірика В.Гюго. Поема «Мазепа» як романтичний твір.

5. **Поети «Парнасу».** Створення літературного угруповання «Новий Сенакль» (чи «Молода Франція») на чолі із Петрюсом Борелем (1809–1859), автором поеми «Ніч із 28-го на 29-е» і збірки

поезій «Рапсодії» (1832). Творчість Теофіля Готье (1811–1872): поетична збірка «Альбертус» (1833), «Етюди рук» (1852), поезія «Мистецтво» (1857). Передмова до роману «Пані де Мопен» (1835) як нарис майбутньої концепції модернізму «мистецтва для мистецтва».

- Жанрове новаторство Алоїзія Бертрана (1807–1841) у створенні поезій у прозі «Нічний Гаспар»;
- творчість Жерара де Нерваля (1808–1855) «Фантазія» (1832), збірка сонетів «Химери» (1858), новели «Пандора» (1854).

Завдання для самостійної роботи.

1. Законспекувати передмову до драми «Кромвель» В. Гюго (1827).
2. Виписати із роману «Собор Паризької Богоматері» контрастні гротескні образи.
3. Віднайти узагальнені образи у творі.
4. Пояснити заголовок твору.
5. Як у романі втілено ідеї В. Гюго стосовно романтизму?
6. Проаналізуйте образ собору.
7. Чи є у романі динамічні образи?

Література:

1. Коломієць Л. А. «Гюго – це цілий світ» (О. де Бальзак) // Всесвітня література в середніх навчальних закладах України. – 1999. – № 12. – С. 21-23.
2. Хроменко І. Великий романтик В. Гюго // Зарубіжна література в навчальних закладах. – 2001. – №1. – С. 55-62.
3. Колосова Н. «Что может заключать в себе бутылка чернил?» Роман В. Гюго «Собор Парижской Богоматери» в культурологическом контексте // Всесвітня література та культура в навчальних закладах України. – 2000. – № 6. – С. 39-44.
4. Наливайко Д. Романтизм про Середньовіччя // Зарубіжна література. – 2002. – № 6. – С. 2-5.
5. Хроменко І. Один день із життя середньовічного Парижа // Зарубіжна література. – 2002. – № 6. – С. 6–9.
6. Шевченко В. Віктор Гюго в контексті європейського романтизму // Зарубіжна література. – 2003. – № 5. – С. 2–10.

7. Бурбан В. Лицар Франції, громадянин світу // Зарубіжна література. – 2002. – № 46. – С. 23-24.
8. Поколодний Л. Д. В. Гюго і його роман «Собор Парижской Богоматери» // Зарубіжна література в школі. – 2006. – № 4. – С. 2–4.
9. Наливайко Д., Шахова К. Зарубіжна література ХІХ ст. Доба романтизму. – К., 1997.
10. Наливайко Д.С. Віктор Гюго. Життя й творчість. – К., 1976.
11. Моруа А. Олімпію, або життя Віктора Гюго. – К., 1974.
12. Матвіїшин В. Г. Морально-етична проблематика у творчості В. Гюго // Вісник Прикарпатського університету. Філологія. – Вип. 3. – 1999.
13. Матвіїшин В. Г. Українські інтерпретації поезії В. Гюго // Матвіїшин В. Г. Українсько-французькі літературні зв'язки ХІХ – поч. ХХ ст. – Львів, 1989.

Тема 5-6. Естетичні основи англійського романтизму.

Творчість Дж. Байрона.

1. Творчість поетів «Озерної школи» (поетів-лейкистів) В. Вордсворта, С. Колріджа, Р. Сауті.
  - Передмова до другого видання «Ліричних балад» (1800) В. Вордсворта як теоретичний маніфест англійського романтизму.
  - «Поема про Старого мореплавця» С. Колріджа.
2. Дві **тенденції англійського романтизму**: заглиблення в суто національне провінційне, сільське життя, з одного боку, й опанування простором далеких країн і континентів аж до космічного обширу.
3. Вальтер Скотт – зачинатель жанру історичного роману. «Веверлі» (1814) – перший роман митця. Історична дійсність у романах «Роб Рой», «Айвенго», «Квентін Дорвард».
4. Естетичні погляди Дж. Байрона. Художні особливості, тематика і проблематика творів письменника.
  - а) ліро-епічна поема «Паломництво Чайльда-Гарольда». Структура поеми.

б) романтичний характер «Східних поем» (1813-1816) Дж. Байрона («Гяур», «Корсар», «Абідоська наречена», «Облога Коринфа», «Лара», «Паризина»).

в) українська тематика у творчості Дж. Байрона. Поема «Мазепа» як кращий зразок романтичної лірики. Джерела твору. Структура поеми:

- історичне тло твору;
- ставлення автора до Карла XII;
- авторське зіставлення Карла XII із польським королем Яном Казимиром;
- авторське захоплення особистістю Мазепа;
- художні засоби поеми (контраст, гіперболи, антитези, порівняння, іронія, сарказм);
- покарання Мазепа як вирок долі;
- загрози життю Мазепа як образи-символи, їхнє значення;
- значення постаті коня у творі;
- переживання Мазепа у передчутті смерті.

5. Роман у віршах «Дон-Жуан». Художні особливості, проблематика твору.

6. Байронізм у європейському письменстві, «байронічний герой».

7. Рецепція творчості Дж. Байрона в українському і російському письменствах. Т. Шевченко, І. Франко, Леся Українка.

Завдання для самостійної роботи.

1. Виписати образи-символи із поеми «Паломництво...» Дж. Байрона.

2. Виписати кількість вжитих лексем «доля, жереб, фатум» у поемі «Мазепа» Дж. Байрона.

3. Зробити порівняльну характеристику образів Карла XII і Яна Казимира як протилежних лідерів.

4. Виписати із твору художні засоби (гіперболи, метафори, порівняння і т.д.), які свідчать про романтичний стиль письма літератора.

5. Створити портретну характеристику образу І. Мазепа (на основі художніх засобів, використаних Дж. Байроном в однойменній поемі).

6. Написати «сенкан» на похвалу патріота української нації І. Мазепи на основі художніх засобів Дж. Байрона.

7. Скласти тези розділу із книги С. Павличко «Зарубіжна література. Дослідження та критичні статті» із назвою «Байрон. Нарис життя і творчості». (Павличко С. Зарубіжна література: Дослідж. та критич. статті / Передм. Д. Наливайка. – К.: Вид-во Соломії Павличко «Основи», 2001. – 559 с.).

8. Скласти тези статті І. Я. Франка «Лорд Байрон».

• Див. Франко І. Лорд Байрон // Збір. творів: У 50 т. – К., 1981. – Т. 29. – С. 291.

Література:

1. Наливайко Д., Шахова К. Зарубіжна література XIX ст. Доба романтизму. – К., 1997.

2. Павличко С. Д. Джордж Байрон. Життя і творчість. – К., 1988.

3. Матвіїшин В.Г. Романтизм як літературний напрям XIX ст. // Вертикаль. – 1998. – № 1.

4. Матвіїшин В.Г. Образ гетьмана Івана Мазепи в західноєвропейському красному письменстві // Обрії. – 1997. – № 1-2.

5. Матвіїшин В.Г. Англійський бард і Україна // Всесвіт. – 1988. – № 1.

6. Франко І. Лорд Байрон // Франко І. Зібрання творів: У 50 т. – Т. 29. – К., 1981.

7. Зорівчак Р. Британця пісня голосна... Роздуми над рядками українського Байрона // Україна. – 1984. – № 22.

8. Кузик Д. Повний український переклад “Дон-Жуана” // Жовтень. – 1987. – № 1

9. Герасимчук Л. Часові наперекір // Дж. Байрон. Лірика. – К., 1982.

Тема 7. Романтичний історичний роман В. Скотта «Айвенго»

1. Основні етапи життя і творчості автора. Характеристика його основних естетичних та політичних поглядів.

2. В. Скотт – зачинатель історичного роману.

3. Роман «Айвенго» в контексті творчості В. Скотта.

2. Художня характерологія роману.
3. Панорама життя середньовічної Англії (політичні, національні, соціальні конфлікти; звичаї і традиції).
4. Своєрідність історизму автора.

Завдання для самостійної роботи.

1. Прочитати роман «Айвенго», визначити його місце в контексті творчості В. Скотта (цикл романів про історію Англії).
2. Охарактеризувати передмову до роману як літературний маніфест письменника. Охарактеризувати основні образи роману, засоби зображення героїв у контексті історичного конфлікту.
3. Довести, що герой Скотта є виразником авторського ставлення до історичного процесу. Проаналізувати специфіку втілення образів історичних діячів в романі.
4. Охарактеризувати традиції лицарського роману, фольклору (Локслі). Висвітлити панораму життя середньовічної Англії в романі (політичні, національні, соціальні конфлікти; звичаї і традиції).
5. Визначити роль предметного світу в творі. Аргументувати свої тези прикладами із тексту.
6. Висвітлити специфіку історизму В. Скотта (ставлення до рушійних сил історії, засоби створення національного та історичного колориту, суб'єктивність тощо).

Література:

1. Беркун О. Вальтер Скотт і роман «Айвенго» // Зарубіжна література. – 2003. – № 35. – С. 13–14.
2. Маюнова Л. Духовний меч («Айвенго») // Зарубіжна література. – 2003. – № 35. – С. 14–17.
3. Пожар Т. Історична тема в художній прозі. Вальтер Скотт «Айвенго» // Зарубіжна література. – 2004. – № 38. – С. 16–21.

Тема 8. Національні особливості польського романтизму

1. **Історичні передумови виникнення польського романтизму.**
  - 10-ті - 60-ті роки XIX ст. – розвиток романтизму в Польщі

- період національно-визвольної боротьби після третього розподілу Польщі,
- створення підпільних спілок, зростання національного самоусвідомлення, що проявилось в інтересі до фольклору, до історії країни.
- величезну роль у становленні польського романтизму відіграв західноєвропейський.
- 1822–1830 рр. – час становлення й утвердження романтизму в польській літературі.
- загострення протиріч, що призвели до повстання 1830 р.
- першість романтизму як провідного напрямку польської літератури I пол. XIX ст. була обумовлена його бунтарським змістом.
- романтизм став виразником намірів до відродження країни, знаменом кількох національних повстань, боротьби за знищення феодально-абсолютистського ладу.
- етапи його розвитку збігалися з етапами визвольного руху, визначені національними повстаннями 1830–1831, 1846 – 1848, 1863–1864 рр.

1. Жанри польського романтизму:

- Елементи нового методу проникали перш за все в літературну баладу. Цей жанр давав можливість широкого використання сюжетів, мотивів, образів польського фольклору і відтворення, хоч і частково – польського, литовського, білоруського і українського світосприймання, підкреслюючи глибинне національне самоусвідомлення і свободолюбство;
- іншим улюбленим жанром цього періоду стала поема, польською — поетична повість, яка багато в чому залежала від національної просвітницької поеми, але дуже близька до романтичної поеми Байрона. Жанр підходив для втілення теми боротьби за свободу народу, але можливості особистості в боротьбі за всезагальну справу тут занадто перебільшувались;
- в основі сюжету часто лежала історія, але вона служила сучасності.

3. Життєвий і творчий шлях А. Міцкевича (1798–1855).

- «Балади і романси» А. Міцкевича, які ввійшли в I том його «Віршів» (1822), стали I етапом в історії польського романтизму, відкривши початок напрямку. А передмову до книги сучасники сприйняли як маніфест польського романтизму. Протягом першого десятиліття романтизм, який визрівав у літературній боротьбі з класицизмом, багато в чому пов'язаний із традиціями просвітників і сентименталістів;
- «Ода до молодості» (1820). Подвиг молодості тут порівнювався з подвигом Геракла. Автор змалював реальність як «глуху ніч», сповнену «жадібних воєн». І лише молодість могла освітити цей морок і на місці воєн воскресити любов, здобувши свободу і спасіння людству;
- «Балади і романси» (1822). Джерелом послужила творчість В. Шекспіра і Дж. Байрона. У передмові автор включився у суперечку щодо романтизму. Він виступив борцем проти класицизму (різко критикував французьку літературу XVII ст.). Намагався встановити історичні корені нової поезії і тим самим пояснити її право на існування в польській літературі;
- автор у поезіях надає перевагу «почуттям», «вірі», «серцю» над «розумом» та емпіричними знаннями. Поет намагався передати народний побут і психологію простих людей; переглянув мотиви народної творчості; створив фантастичний світ, у якому проведена чітка межа між добром і злом, де злочин карали, а принижені знаходили захист з боку надприродних сил.

4. Створення романтичного автопортрета у збірці «Кримські сонети». Образи природи Криму.

5. Поєми А. Міцкевича «Гражина» (1823), «Конрад Валленрод» (1828), «Дзяди».

6. Українська школа в польській літературі. Творчість А. Мальчевського, С. Гощинського, Тимка Падури.

- термін, вжитий уперше 1837 польським письменником А. Тишинським і поширений пізніше також в українському літературознавстві на означення групи польських поетів і письменників доби романтизму, які в своїй творчості зверталися до української історичної тематики, описів побуту і природи, фольклору тощо;

• до цієї групи зараховують Тимка Падуру, що писав українською мовою («Ukrainky»); А. Мальчевського («Maria»); автора поеми про гайдамацьке повстання «Zamek Kaniowski» С. Гощинського, визнаного за найтиповішого представника цієї школи; Богдана Залеського («Dumka hetmana Kosińskiego», «Dumka Mazepy», збірка поезій «Duch od stepu», «Tarasowa mohyla» тощо); Ю. Словацького (1809–1849) (у романтичному навігленні легенда про юнацькі любовні пригоди майбутнього гетьмана України в драмі «Mazera», картини української природи й побуту в поемах «Beniowski», «Sen srebrny Salomei»); В. Поля (географічний та етнографічний опис українських земель як частини Речі Посполитої в «Pieśń o ziemi naszej»); М. Чайковського (повісті з українського життя: про козака-віщуна, який передрікає упадок Польщі, – «Wernyhora», про І. Виговського – «Hetman Ukrainy»); М. Грабовського, приятеля П. Куліша й співробітника «Записок о Южной Руси», автора повістей з українського життя («Koliszczyzna i stepu», «Stanica hulajpolska», «Zamięć w stepach»); Ю. Коженевського (драма «Karpaccy górale»); Ю. І. Крашевського (українські мотиви в повістях: «Chata za wsią», «Ostap Bodnarczuk», «Ułana», «Jaruna»). Традиції української школи тривали й далі в творчості багатьох польських письменників (С. Вінценз, Є. Єнджевіч, Ю. Лободовський тощо).

Завдання для самостійної роботи.

1. Визначити, що послужило імпульсом для написання А. Міцкевичем балад?
2. Випишіть визначення терміна балада, поема.
3. Зробіть порівняльну характеристику балад А. Міцкевича із поемами Т. Шевченка.
4. Складіть хронологічну таблицю життя і творчості Ю. Словацького. Яким автор зображує Мазепу?
5. Випишіть романтичні образи і мотиви зі збірки А. Міцкевича «Кримські сонети».

Література:

1. Наливайко Д. С. Спільність і своєрідність: Українська література у контексті європейського літературного процесу. – К., 1988.
2. Вервес Г. Адам Міцкевич. Життя й творчість. – К., 1979.
3. Нахлік Є. К. Доля – Los – Судьба: Шевченко і польські та російські романтики / Є. К. Нахлік; НАН України. Львівське відділення Інституту літератури ім. Т. Г. Шеченка. – Львів, 2003. – 568 с.
4. Павличко Д. Над глибинами. – К., 1983.
5. Радішевський Р. Юліуш Словацький. Життя і творчість. – К., 1985
6. Матвіїшин В. Г. “Найбільший поет польської нації” (І. Франко про А. Міцкевича) // Обрії. – 1999. – №1.
7. Рильський М. Про поезію Адама Міцкевича. – К., 1955.

Тема 9. Американський романтизм. Творчість Е.А. По

1. Національні особливості та специфіка американського романтизму. Періодизація.
2. Соціально-критична проблематика у романтичному зображенні дійсності першого покоління американських романтиків (В. Ірвінг, Ф. Купер). Тема фронтіру та фронтірмена.
3. Аболюціонізм в американському романтизмі (Г. Лонгфелло, Г. Бічер-Стоу).
4. Трансценденталізм Ралфа Емерсона та Генрі Торо.
5. Трагічне світосприйняття та американський індивідуалізм у творах пізніх романтиків Г. Мелвілла та Н. Готорна.
6. Е. А. По (1809–1849) – американський поет, новеліст, критик, засновник детективного жанру у світовій літературі. Еволюція творчості Е. А. По у контексті американського романтизму. Романтична поезія Е. По як “творення прекрасного за допомогою ритму” і реальність мрій. Віртуозна мелодійність і ритмічне багатство віршів. Жанрове новаторство новелістики Е. А. По (детективні, науково-фантастичні та психологічні новели);

7. Філософсько-естетична проблематика детективних оповідань Е. А. По “Вбивство на вулиці Морг”, “Викрадений лист”;
8. Романтика шукачів скарбів та образ Леграна в оповіданні Е. А. По “Золотий жук”.

Завдання для самостійної роботи.

1. Виписати визначення понять фронтір, фронтірсьмен, трансценденталізм, аболіціонізм.
2. Що таке детектив? Хто є зачинателем цього жанру в світовій літературі?
3. Який принцип детективу застосовував Е. По?
4. У чому полягало новаторство Емерсона і Торо? Дайте письмову відповідь.

Література:

1. Наливайко Д., Шахова К. Зарубіжна література XIX ст. Доба романтизму. – К., 1997.

Самостійна робота (денна і заочна форма навчання)

№ з/п	Назва теми	Кількість годин
1.	Дж. Байрон і Україна.	2
2.	Мазепа у світовій літературі.	2
3.	А. Міцкевич і Україна.	2
4.	Переклади українською мовою творів А. Міцкевича.	2
5.	Ж. Санд на Україні. Художня своєрідність роману «Про Німеччину».	2
6.	Циклічність «Кримських сонетів» А. Міцкевича.	2
7.	Українська тематика у творчості А. Міцкевича.	2
8.	Творчі взаємини І. Франка й А. Міцкевича.	2
9.	Дати оцінку статті «Поет зради» І. Франка	2
10.	Визначити художні особливості збірки Арніма і Брентано «Чарівний рік хлопця».	2
11.	Проблема збереження історичних пам'яток у романі «Собор Паризької Богоматері» В. Гюго.	2
12.	Проблема митця і мистецтва у суспільстві та її реалізація в образі Гренгуара (роман В. Гюго «Собор Паризької Богоматер»))	2
13.	Проблема спадкоємності історичних епох у романі «Собор Паризької Богоматері» В. Гюго.	2
14.	Постать Мазепа у поемі «Мазепа» Дж. Байрона.	2
15.	Визначте елементи романтичної іронії в повісті-казці «Малюк Цахес на прізвисько Циннобер» Е. Т. А. Гофмана.	2
16.	Поясніть, чому чари Цахеса діяли тільки на філістерів? А чому ентузіасти бачили Цахеса в істинній подобі?	2

17.	Чому «Кримські сонети» А. Міцкевича називають циклом? Чи є зв'язок між сонетами?	2
18.	Зробіть порівняльну характеристику балад Т. Шевченка й А. Міцкевича. Вкажіть на спільні та відмінні риси.	2
19.	Визначте риси романтизму в баладах А. Міцкевича «Світязь», «Світязянка», «Рибка».	2
20.	У чому полягає суперечливість Клода Фроло як сильної талановитої особистості в Середньовіччі (роман «Собор Паризької Богоматері» В. Гюго).	2
21.	Порівняйте постаті сильних особистостей Мазепи і Карла XII у поемі «Мазепа» Дж. Байрона.	1
22.	Вкажіть на особливості жанру ліро-епічної поеми. Наведіть приклади із поеми Дж. Байрона «Паломництво Чайльда-Гарольда».	1
23.	Чому для Чайльда Гарольда важливим є минуле кожного із народів, який він відвідав упродовж своєї мандрівки?	1
24.	Охарактеризуйте Дон Жуана (за романом «Дон Жуан» Дж. Байрона).	1
25.	Дайте характеристику постаті Лореляй (на основі творчості Г. Гейне).	2
26.	Проблема аболіціонізму у романі Г. Бічер-Стоу «Хатина дядька Тома».	2
27.	Трансценденталізм в американській літературі. Мотиви збірки У. Вітмена «Листя трави».	2
28.	Жанрові особливості історичного роману В. Скотта.	2
29.	В. Скотт і П. Куліш: типологія художнього мислення.	2

	Разом	36
--	--------------	-----------

Програмові вимоги з курсу зарубіжної літератури XIX ст.

Романтизм

1. Романтизм в англійській літературі поч. XIX ст. основні течії, філософсько-теоретична основа та соціально-історичний ґрунт розвитку.
2. Романтизм в англійській літературі кін. XVIII – поч. XIX ст, його особливості, основні течії та періоди.
3. Творчість поетів “Озерної школи” (Вордсворта, Колріджа, Сауті) та їх роль у розвитку англійського романтизму.
4. Д. Г. Байрон, особливості його романтизму. Поема байрона “Паломництво Чайльд Гарольда”, жанрова своєрідність, поетична форма, композиція, проблематика твору.
5. Художня своєрідність циклу «Східні поеми» Дж. Байрона.
6. Роман у віршах Дж. Байрона «Дон Жуан».
7. Українська тематика у творчості Дж. Байрона. Поема «Мазепа».
8. П. Б. Шеллі та його ліро-епічна поема “Королева Маб”, поетичне новаторство.
9. Вальтер Скотт – творець історичного роману (“Айвенго”, “Уейверлі”, “Квентін Дорварт”, “Пуританин”), основні риси художнього методу письменника.
10. Французький романтизм, його основні течії, етапи розвитку, соціально-історичний ґрунт.
11. Віктор Гюго і французький романтизм. Основні засади маніфесту романтизму передмови до драми «Кромвель».
12. Роман В. Гюго “Собор Паризької богоматері” як романтичний твір. Роман «Знедолені».
13. Новаторство В. Гюго у драматургії.
14. Риси романтизму в поемі «Мазепа» В. Гюго.
15. Тематика і проблематика твору Жорж Санд «Консуело».
16. Творчість Франсуа Рене де Шатобріана. Трактат «Геній християнства», повісті «Атала», «Рене».

17. Національні особливості та філософсько-естетичні засади німецького романтизму. Основні течії, періодизація. Єнський та Гейдельберзький гуртки.
18. Е. Т. А. Гофман: особливості гротескно-фантастичного романтизму, основна тематика творчості й місце в німецькій літературі.
19. Художні особливості, система образів повісті-казки «Малюк Цахес на прізвисько Циннобер».
20. Художнє двосвіття у романі «Житейська філософія kota Мурра» Е. Т. А. Гофмана.
21. Творчість Братів Грімм. «Пані Метелиця».
22. Е. А. По – засновник детективного жанру в художній літературі.
23. Новаторство новелістики Е. По. «Вбивство на вулиці Морг», «Викрадений лист», «Золотий жук».
24. Ідейно-художній аналіз новел Е. По: «Червоний кіт», «Маятник і провалля», «Червона смерть», «Окуляри».
25. Ф. Купер та його “Пенталогія про Шкіряну панчошу”. Особливості концепції історизму Купера. Ф. Купер та В. Скотт.
26. Ф. Купер «Слідопит», «Піонери», «Останній з могікан», «Прерія», «Звіробій».
27. Новаторство творчості В. Ірвінга. Роман «Ріп Ван Вінкль».
28. Тема всеперемагаючого кохання в романі Н. Готорна «Червона літера».
29. Національна своєрідність польського романтизму. Творчість А. Міцкевича. Поєми: “Гражина”, “Конрад Валенрод”, “Пан Тадеуш”. Фольклорна основа балад А. Міцкевича «Світязь», «Світязянка», «Рибка».
30. Поетичне новаторство збірки “Кримські сонети”. А. Міцкевича.
31. Українська школа романтиків у польській літературі.
32. Творчість Ю. Словацького: драма «Мазепа». Лірика на українську тематику.
33. Ш. Петефі – відомий угорський поет. Казковий народний епос. «Янош-витязь».
34. Загальна характеристика італійського романтизму.

35. Поема У. Фосколо «Гробниці» – вершина поетичної творчості італійського письменника.
36. Творчість Д. Леопарді. Трагічний гуманізм канто «Дрік, або квітка пустелі». Образи-символи у творі.

РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА

Словники

1. Літературознавча енциклопедія: У 2-т. / [автор-укладач Ковалів Ю. І.]. К.: Видавничий центр „Академія”, 2007.
2. Літературознавчий словник-довідник / За ред. Р. Т. Гром'яка, Ю. І. Коваліва, В. І. Теремка. К.: ВЦ «Академія», 2006. 752 с.
3. Новий довідник: Українська мова та література. К.: ТОВ «КАЗКА», 2005. 864 с.
4. Лексикон загального та порівняльного літературознавства / [кер. проекту А. Волков]. Чернівці: Золоті литаври, 2001. 636 с.
5. Шалагінов Б. Б. Романтичний словник: До історії понять і термінів раннього німецького романтизму / Б. Б. Шалагінов К.: НаУКМА, 2010.

Підручники і методичні посібники

1. Васильєв Є. Романтизм // Галич О., Назарець В., Васильєв Є. Теорія літератури. К.: Либідь, 2001. С. 370–378.
2. Гром'як Р. Історія української літературної критики (від початків до кінця XIX століття) / [посібник для студентів гуманітарних факультетів вищих навчальних закладів]. Тернопіль: Підручники і посібники, 1999. 224 с.
3. Гром'як Р. Літературна рецепція в компаративістичних студіях // Літературознавча компаративістика. Навч. посібник / [упоряд. Р. Гром'як, І. Папуша]. Тернопіль: Ред.-вид. відділ ТДПУ, 2002. С. 250–256.
4. Давиденко Г. Й. Історія зарубіжної літератури XIX – поч. XX століття: Навч. посібник / Г. Й. Давиденко, О. М. Чайка. К.: Центр учбової літератури, 2007. 400 с.
5. Девдюк І. В. Історія зарубіжної літератури XIX – XX ст. Методичні рекомендації до практичних занять / І. В. Девдюк, Н. Я. Яцків. Івано-Франківськ: 2004.
6. Наливайко Д. Зарубіжна література XIX сторіччя. Доба романтизму: Підручник / Наливайко Д., Шахова К. Тернопіль: Навчальна книга – Богдан, 2001. 416 с.

Наукові дослідження

1. Бершадська Н. М. Романтизм як художній напрям // Всесвітня література в середніх навчальних закладах України. 2004. № 1. С. 9–16.
2. Будний В. В. Порівняльне літературознавство: [підручн. для студ. вищих навч. закладів] / Василь Будний, Микола Ільницький. – К.: Вид. дім „Києво-Могилянська академія”, 2008. 430 с.
3. Кодак М. П. Поетика як система: Літературно-критичний нарис / М. П. Кодак. К.: Дніпро, 1988. – 157 [2] с.: (Бесіди про художню літературу).
4. Козлик І. В. Методологічні аспекти теорії літературного стилю О. В. Чичеріна (Repetytorium до теми) / І. В. Козлик. Івано-Франківськ: СИМФОНІЯ ФОРТЕ, 2010. 43 с.
5. Козлик І. В. Теоретичне вивчення філософської лірики і актуальні проблеми сучасного літературознавства / І. В. Козлик. Івано-Франківськ: Поліскан; Гостинець, 2007. 591 с.
6. Копистянська Н. Х.. Жанр, жанрова система у просторі літературознавства: Монографія / Н. Х. Копистянська. Львів: ПАІС, 2005. 368 с.
7. Лімборський І. В. На підступах до романтичного типу художнього мислення: преромантизм в європейських літературах // Зарубіжна література в навчальних закладах. 2003. № 11. С. 56–61.
8. Матвіїшин В. Г. Український літературний європеїзм: [монографія] / Володимир Матвіїшин. К.: ВЦ „Академія”, 2009. 264 с. (Серія „Монограф”).
9. Наливайко Д. С. Романтизм как эстетическая система // Вопросы литературы. 1982. № 11. С. 156–194.
10. Нахлік Є. К. Доля – Los – Судьба: Шевченко і польські та російські романтики / Є. К. Нахлік; НАН України. Львівське відділення Інституту літератури ім. Т. Г. Шеченка. Львів, 2003. 568 с.
11. Романтизм // Літературознавчий словник-довідник. К., 1997. С. 612–615.
12. Ружевич Т. М. Романтизм як напрям // Всесвітня література в середніх навчальних закладах України. 1997. № 1. С. 32–33.

13. Шалагінов Б. Б. Німецький романтизм і містичне / Б. Б. Шалагінов // Поетика містичного : кол. моногр. / [упоряд. О. Червінської]. Чернівці : Чернів. нац. ун-т, 2011.
14. Шалагінов Б. Б. Класики і романтики: Штудії з історії німецької літератури XVIII–XIX століть / Б. Б. Шалагінов. К.: Видавничий дім «Києво-Могилянська академія», 2013.

Тестові завдання з курсу Варіант I

I рівень

1. Назвіть представників Єнського гуртка німецьких романтиків:
  - а) Вордсворт, Скотт, Новаліс, Фіхте, Шеллінг; Гельдерлін,
  - б) Колрідж, Вакенродер, Гофман, Новаліс, Тік;
  - в) Новаліс, Тік, Фіхте, Шеллінг, Вакенродер, Шлейєрмахер, брати Шлегелі.
2. Яка історична подія зображена у поемі Дж. Байрона „Мазепа”?
  - а) Наслідки Полтавської битви та поразка шведського війська;
  - б) Перша світова війна;
  - в) битва під Ватерлоо.
3. Хто подав Квазімодо води, коли він був прив’язаний до ганебного стовпа:
  - а) Гренгуар;
  - б) Клод Фролло;
  - в) Есмеральда
4. Чи була одружена Есмеральда, якщо так, то з ким:
  - а) Так, формально із Фебом де Шатопером;
  - б) ні;
  - в) так, неофіційно із Гренгуаром.
5. Які реформи впроваджував князь Пафнутій у князівстві Керепес (на матеріалі повісті-казки „Малюк Цахес на прізвисько Циннобер”):
  - а) Просвіту;
  - б) реформування сільського господарства;
  - в) реформування політичного устрою.
6. Назвіть ентузіастів у даному творі:
  - а) Мош Терпін, Кандіда, Фабіан,
  - б) Мош Терпін, Проспер Альпанус, Цахес,
  - в) Проспер Альпанус, Балтазар, Сбьокка.
7. Хто займався похороном батька Горію:
  - а) пані Воке,
  - б) студенти Б’яншон та Ежен де Растіньяк,
  - в) доньки Горію.

8. Хто захистив мешканців князівства, на яке напали русичі? (балада „Світязь” А. Міцкевич):

- а) Янгол з мечем, що з’явився у сні;
- б) води Світязя,
- в) воїни князя Тугана.

II рівень

9. Чому Гражина пішла в бій??

10. Якої помилки і чому припустився Джупітер, хто і як її виправив?

(„Золотий жук” Е. А. По)

III рівень

11. У чому полягає суперечливість образу Клода Фроло?

Варіант II .

I рівень

1. Хто допоміг Мазепі стати гетьманом (за поемою „Мазепа” Дж. Байрона):

- а) українські козаки,
- б) українські дівчата,
- в) польський шляхтич, який прив’язав його до коня.

2. Що допомогло Есмеральді впізнати власну матір:

- а) черевичок на шиї у затворниці,
- б) вона відчула, що перед нею постала матір,
- в) особливий одяг.

3. Хто поранив Феба де Шатопера:

- а) Есмеральда,
- б) Клод Фролло,
- в) Гренгуар.

4. Ким був покараний Фабіан (на матеріалі повісті-казки „Малюк Цахес на прізвисько Циннобер” Е. Т. А. Гофмана):

- а) Мошем Терпіном,
- б) Кандідою,
- в) Проспером Альпанусом.

5. Назвіть філістерів у повісті-казці Е. Т. А. Гофмана „Малюк Цахес на прізвисько Циннобер”:

- а) Мош Терпін, Кандіда, Цахес, князь Пафнутій,

- б) Мош Терпін, Проспер Альпанус, Цахес,
в) Проспер Альпанус, Балтазар, Сбьокка.
6. Хто виявився вбивцею на вулиці Морг (оповідання „Вбивство на вулиці Морг” Е. А. По):
А) орангутанг,
б) моряк,
в) ведмідь.
7. На що перетворилися мешканці князівства, на яке напали русичі? (балада „Світязь” А. Міцкевича):
а) на озеро Світязь,
б) на чарівних риб,
в) на отруйні білі лілії.
8. За що був покараний герой балади А. Міцкевича „Світязянка”:
а) за вбивство,
б) за зраду,
в) за поцілунок.
9. Із ким Байрон порівнює Карла XII?
а) із Яном Казимиром,
б) із Яном Собеським,
в) із Луї Філіпом.
10. Як звали коня Мазепа:
а) Конрад,
б) Буцефалос,
в) Буценол.
11. У чому полягала чарівна сила Цахеса:
а) в наявності медалей,
б) в повазі князя Пафнутія,
в) в наявності чарівних волосин.
12. На що перетворила Рибка пана з панею (балада „Рибка” А. Міцкевича):
а) на риб,
б) на дві скелі,
в) на два дерева.

II рівень

13. Назвіть риси романтизму.

14. За що і ким був покараний Мазепа (Дж. Байрон „Мазепа”)?

15. Дайте визначення поняття антитези.

16. Назвіть основні течії романтизму.

III рівень

17. Поміркуйте, чому саме Квазіmodo духовно злився із Собором?

Словник літературознавчих термінів

Байронічний герой – тип літературного героя, створений Дж. Байроном: самотня розчарована людина (часто із загадковим минулим), яка з гордим презирством ставиться й мстить суспільству, що відштовхнуло її, але при цьому й сама страждає – у нього страдницька душа, сильний характер і бунтівлива вдача. Типовий байронічний герой – титаноборець, бунтар, одержимий «світовою скорботою», мрійник, ідеаліст, що пережив тяжке розчарування, крах своїх ідеалів – це самотній мандрівник, вигнанець. Зазвичай це винятковий характер, що діє за виняткових обставин: для нього характерні глибокі та інтенсивні почуття, туга, меланхолія, душевні поривання, палкі пристрасті, він відкидає закони, яким підкоряються інші. Тому такий герой завжди вивищується над оточенням. Мазепа чудово підходив на роль романтичного героя байронічного типу. «Його історія, заснована на екзотичних реаліях, містила сюжет нещасливого кохання і жорстокої кари. Нескінченний галоп коня є водночас знаряддям долі, яка готувала Мазепу до великих політичних звершень — навіть остаточна поразка гетьмана приносить йому додатковий німб мучеництва».

Балада (фр. *ballade*, від прованс. *ballar* — танцювати) – жанр ліро-епічної поезії фантастичного, історико-героїчного або соціально-побутового характеру з драматичним сюжетом. Первісно — танцювально-хорова пісня середньовічної поезії Західної Європи з чіткою строфічною організацією.

Балада зазнала суттєвих змін від початків свого існування (12-13 ст.), коли вживалася як любовна пісня до танцю (вперше ввів Пон Шаптен), поширювалася у Провансі. Невдовзі в Італії, зокрема в доробку Данте Аліґ'єрі, під впливом канцони втратила свій таночний рефрен. У французькій поезії 14 століття балада набула канонічних ознак, мала постійні три строфи, стала схемою римування (аб аб бв бв), обов'язковий рефрен та звертання до певної особи; зазнала розквіту в творчості Ф. Війона (1431–1463).

Балади бувають: історичні, міфологічні, ліричні, трагедійні, розбійницькі, сімейно-побутові.

Головні ознаки народної балади

- жанр фольклору, віршований, ліро-епічний твір;
- зосередження уваги на моральних проблемах;
- напружений сюжет;
- легендність та фантастичність;
- драматична, часто несподівана розв'язка;
- присутність оповідача;
- використання діалогів і повторів;
- невеликий обсяг.

Більшість англійських балад датуються починаючи з 15 століття. Балада, модернізована в англо-шотландському варіанті, розкрилася в напруженому драматичному сюжеті, поглибленого романтиками (Дж. Макферсон, Р. Бернс, С. Колрідж, Ф. Шіллер, Л. Уланд, А. Міцкевич та ін.).

Гротеск – художній засіб, який полягає у свідомому деформуванні, порушенні розмірів та форм предметів, перебільшенні (гіпербола) та применшенні (літота), шаржуванні, зображенні «світу навиворіт», поєднанні несумісних ознак, різких контрастів. Термін походить від знайдених на межі XV–XVI ст. італійським художником Рафаелем Санті у римських підземних гротах (терми імператора Тита) химерних настінних малюнків з довільним чудернацьким поєднанням рослинних та тваринних форм. Для гротеску притаманне використання оксиморона, сполучення реального плану з фантастичним, серйозного зі смішним при свідомому порушенні правдоподібності. Він є вищим ступенем комічного, інколи – ефективним засобом сатири, іноді – трагедії. В. Гюго (передмова до драми «Кромвель» 1827) охарактеризував гротеск як своєрідний засіб образотворення за допомогою категорій потворного, жахливого, комічного, блазенського, характерний для стилів, що протистояли класицистичним канонам (зокрема, романтизму). Гротеск став найуживанішим художнім засобом Е. Т. А. Гофмана. Під гротеском Е. Гофман розуміє вільне і примхливе поєднання різних образів і мотивів, вільна гра з ними, викличне ігнорування раціоналістичної розсудливості й зовнішньої правдоподібності. Генетично гротеск пов'язаний із міфологічним світосприйняттям,

у ньому знаходили вираження органічність і амбівалентність міфічного мислення.

Композиція – побудова літературного твору, зумовлена змістом; розміщення і співвідношення його компонентів, порядок розгортання подій і розміщення персонажів. Композиція поєднує складові твору в художню та естетичну цілісність. Розрізняють зовнішню композицію (архітектоніку) – побудову твору, його розподіл на формальні частини (дії та яви у драмі; книги, розділи тощо у прозі; строфи у ліриці) і внутрішню – внутрішнє розташування "матеріалу" твору.

Ліро-епос – своєрідне поєднання ознак лірики та епосу в одному творі, внаслідок чого утворюються нові сполуки. Від лірики зазвичай запозичується увага до естетизованих почуттів та переживань, від епосу – сюжет, система персонажів. Жанри ліро-епосу: балада, поема, байка, епіграма, роман у віршах. В українській літературі ліро-епос існує від доби романтизму.

Новела – малий жанр епосу, подібний до оповідання. Для новели характерні строга композиція з яскравою кульмінацією, несподівана розв'язка, однолінійний сюжет, мінімум персонажів. Розрізняють психологічну, ліричну, філософську, історичну новели. Європейські письменники-новелісти: Дж. Бокаччо, П. Меріме, Г. Сенкевич. Творцями новели в українській літературі були Б. Лепкий, В. Стефаник, Г. Косинка, Ю. Липа.

Образ художній – особлива форма естетичного освоєння дійсності та її моделювання в творі. Образ – не копія дійсності, а її творення. Створюючи образ, письменник передає свої почуття і намагається викликати їх же у читача. Образність – найхарактерніша особливість художнього відтворення дійсності. Головними у творі є образи-персонажі, допоміжну функцію підіграють образи-картини природи, образи-речі і образи-емоції. Образом-символом називають такий художній образ, який має алегоричний або символічний зміст. Словесні образи – такі слова і вирази, яким властива картинність, яскравість, емоційна забарвленість (тропи). образи також поділяють за органами сприймання: зорові, слухові, дотикові, смакові, запахові.

Підтекст – внутрішній, прихований зміст твору. Підтекст доповнює основний зміст, але може і змінювати його на абсолютно протилежний (іронія). Виникає за рахунок здатності висловлювання набирати асоціації (за цього будуються, наприклад, дотепи, алегорія та ін.), через позамовні чинники (іронічний підтекст може виникати через тон мовлення). Підтекст особливо характерний для лірики та психологічної прози. Також на підтексті будується "езопівська мова" – непряме висловлення думки.

Поема – віршований ліро-епічний твір, в якому зображені визначні події та яскраві характери. Для поеми характерні ознаки епосу: сюжет, дійові особи; лірики – увага до переживань. Типовий приклад – "Гайдамаки" Т.Шевченка. Також поемами називають віршовані ліричні твори великого обсягу ("Кавказ" Т.Шевченка), в давнину поема була епічним твором ("Гліада" та "Одісея" Гомера). Стосовно сучасних творів замість терміну "епічна поема" вживається "роман у віршах" ("Маруся Чурай" Ліни Костенко). Іноді поемами називають прозові романи, що є широкими епічними полотнами ("Мертві душі" М.Гоголя).

Реалізм – художній напрям, започаткований у 30-х рр. ХІХ ст. як протипага Романтизму. Риси реалізму: основна проблема - взаємини людини і середовища, вплив соціально-історичних обставин на духовний світ людини, аналітичний підхід до світосприймання, типізація дійсності як основний спосіб художнього узагальнення. "Формула" реалізму – "зображення життя у формах самого життя". Для реалізму характерні об'єктивність, орієнтація на сучасність, конкретно-історичний підхід, погляд на історію як прогрес. Основні жанри реалізму – епічні (повість, роман).

Визначні представники: О. де Бальзак, Стендаль, Ч.Діккенс, В.Теккерей, М.Гоголь, Т.Шевченко, І.Нечуй-Левицький, Панас Мирний, Б.Грінченко. В ХХ продовжує побутувати в кількох видозмінах: неореалізм, магічний реалізм тощо.

Роман – найпоширеніший і найбільший за обсягом епічний, прозовий (рідко віршований) жанр. Роману притаманні кілька паралельних сюжетних ліній, широкий обсяг часу дії, цілісний

сформований хронотоп. Історія роману має початки в XII столітті, піку розвитку досяг в епоху Реалізму. Визначними романістами є Ф.Рабле, М.Сервантес, Дж.Свіфт, В.Скотт, В.Гюго, О.де Бальзак, Г.Флобер, Ч.Діккенс. В українській літературі - П.Куліш, Панас Мирний, В.Винниченко, У.Самчук, Ю.Андрухович. За змістом виділяють автобіографічний, біографічний, готичний, детективний, історичний, науково-фантастичний, пригодницький, соціально-побутовий, фантастичний, філософський романи.

Романтизм – художній напрям, виник в кінці XVIII ст. як протиположність класицизму у Німеччині, Франції, Англії, в українській літературі – з початку XIX ст. Як опозиція класицизму, жорсткі норми якого на той час уже гальмували розвиток літератури, склалися визначальні риси романтизму як нового типу: заперечення раціоналізму доби Просвітництва; ідеалізм у філософії; неприйняття буденності, конфлікт між мрією і дійсністю; звеличення "життя духу" (мистецтва, релігії, філософії); культ почуттів; звернення до національного: історії, фольклору (фольклоризм); інтерес до фантастики та екзотики; погляд на мистецтво як вільний самовияв митця, звеличення творчості, фантазії, уяви. Герой у романтизмі – непересічна яскрава особистість, що бунтує проти середовища. Він амбівалентний, часом "демонічний". У поетику романтизм приніс розімкненість родів літератури і взаємопроникнення жанрів. Також розвинулись і поширились жанри балади, романсу, фантастичної повісті, історичного роману; лірична поезія і пісня набули широкого розповсюдження. У країнах Західної Європи провідними мотивами романтизму були "світова туга", трагедія особистості, "вселенський песимізм". Натомість в поневолених країнах Східної та Центральної Європи (в т.ч. в Україні) він викликав інтерес до історії і до народу взагалі, спонукав вивчати національну самобутність, відновлювати героїку минулого. Представники: Ф. Шатобріан, А. Мюссе, Дж. Байрон, Е. Т. А.Гофман, М. Гоголь.

Романтичний герой – один з художніх образів літератури романтизму. Романтик – виняткова і часто таємнича особистість, яка перебуває зазвичай у виняткових обставинах. Зіткнення зовнішніх подій перенесено у внутрішній світ героя, в душі якого

відбувається боротьба протиріч. В результаті такого відтворення характеру романтизм надзвичайно високо підняв цінність особистості, невичерпної в своїх душевних глибинах, відкривши її неповторний внутрішній світ. Людина в романтичних творах також втілена за допомогою контрасту, антитези: з одного боку, вона зрозуміла вінцем творіння, а з іншого — безвольна іграшка в руках долі, невідомих і невідданих їй сил, які грають з її почуттями. Тому вона часто перетворюється на жертву своїх власних пристрастей.

Сюжет – подія чи послідовність подій, що є основою твору. Сюжет відрізняється від фабули (хронологічної послідовності подій) тим, що може включати екскурси в минуле, пропуски для створення інтриги. Сюжет є розповідь про фабулу. Сюжет, в якому події розгортаються в часовій послідовності називається хронікальним. Той, в якому головними є причинно-наслідкові зв'язки між подіями – концентричним. Розрізняють зовнішній сюжет – події, розкриття характерів безпосередньо, і внутрішній (розвиток і виявлення характерів опосередковано, через зміни у психіці героя). Зовнішній сюжет будується на інтризі, внутрішній – на колізіях. Специфічними є сюжети з ущільненим часопростором, коли значний обсяг подій відбувається і з'являється через ретроспективу за малий час ("Один день Івана Денисовича" О.Солженіцина, "Санаторійна зона" М.Хвильового). В ліричному творі сюжет – внутрішній рух думок, переживань, що розгортається в душі ліричного героя. Сюжет – "кістяк твору", в його системі відбиваються конфлікти і характери епохи.

Часопростір (хронотоп) – взаємозв'язок часу і простору, в межах яких відбувається дія твору. Включає глобально час дії твору і безпосередньо час, протягом якого відбуваються описані події, аналогічно з простором. Розрізняють час сюжетний (коли подія відбулася) і нараційний (коли про неї повідомили).